

SENNA ALEXANDRINA MILL (INGICHKA BARGLI SANO)NING BIOLOGIK VA DORIVORLIK XUSUSIYATLARI

Sh.ATursunova, M.M Tilavova

Annotatsiya: One of the most global challenges of the 21st century in which industry and texnology are evolving is the protection of flora and fauna and the conservation of biodiversity. Medicinal plants also have a special place here. It is very important to plant them, propagate them and present them to the pharmaceutical industry.

Turli xil kasalliklar ko'payib va avj olib rivojlanayotgan hozirgi davrda dorivor o'simliklarni o'rganish, ulardan yangi dorivor moddalar ajratib olish va tabobatga tadbqiq etish xozirgi kunning eng dolzarb muommolaridan biri sanaladi.

Respublikamizda ham so'ngi yillarda dorivor o'simliklarni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, dorivor o'simliklar yetishtiriladigan plantatsiyalar tashkil etish va ularni qayta ishlash borasida izchil islohatlar amalga oshirilmoqda.

Bu masalaga muhtaram yurtboshimiz ham alohida e'tibor bilan qaradilar. Prezidentning 2020 yil 10 apreldagi "Yovvoyi holda o'suvchi dorivor o'simliklarni muhofaza qilish, madaniy holda etishtirish, qayta ishlash va mavjud resurslardan oqilona foydalanish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori ijrosi doirasida tashkil etilgan tadbirda hamkor vazirlik va idoralar vakillari, ilmiy-tadqiqot institutlari olimlari, dorivor o'simliklar yetishtiruvchi klasterlar rahbarlari ishtirok etdi. Asosiy e'tibor aholini tabiiy dori vositalariga bo'lgan ehtiyojini qondirish, soha samaradorligini oshirish va eksport potentsialini kuchaytirishga qaratildi. Ushbu qarorga muvofiq o'rganilishi zarur bo'lgan o'simliklardan biri Senna Alexandrina Mill- ingichka bargli sano o'simligi hisoblanadi.

Qadimgi Arabiston tabobatida ko'pgina kasalliklarga davo sifatida ingichka bargli sanodan foydalanilgan. Tabiiy holatda faqat Saudiya Arabistonida Makka shahri oldida o'sadi.

A.O'zMU Botanika bog'isharoitida va Qashqadaryo viloyatida Senna Alexandrina Millning biologik xususiyatlarini o'rganish maqsad qilib olindi. Senna alexandrina-balandligi 1.5mdan ham balandroq bo'lib, dukkakdoshlar oilasiga mansub, chala buta o'simlikdir. Urug'lari erta bahorda ekilganda Qashqadaryo viloyati sharoitida 7 kunda, O'zMU Botanika bog'i sharoitida esa 15 kun ichida unib chiqadi. Maysalari 2 bargli. Iyun oyining oxiri iyul oyining boshlarida gullashni boshlaydi. Gullari yorqin och sariq bo'lib, bir to'p-to'p bo'lib joylashgan, 5-tarkibli, qiyshiq, keng o'rinda joylashgan, tojibarglari 7-8 sm, changchilarini uzunligi xar hil, 3 tasi changdonsiz, 3 tasi changdonli, 4 tasi uzun, yorqin rangli.

Kunduzi quyosh nuri tushishi bilan ochiladi. Kechki paytga borib esa gullari yopilib oladi. Quyosh nuriga qarab gullari buralib turadi. O'simlik iyun oyidan gullashni boshlaydi va gullash jarayoni sentabrga qadar davom etadi. Urug'lari oktabr oyida pishib yetiladi. Barg juft juft bo'lib joylashgan, keng lansetsimon, uzunligi 2,5-3.5 sm, kengligi 1-1,5sm. Uchki qismi o'tkirlashgan. Poyasi shoxlangan, pastki qismidagi shoxlari yerga tegib turadi. Mevasi dukkak yassi, egilgan, jigarrang po'stloqli, uzunligi 10-15 sm, urug'i yorqin kulrang yoki yashilsimon. Ildizi o'q ildizli chuqur ketgan.

B. Tibbiyot ilmining asoschisi hisoblanmish mashhur olim Abu Ali Ibn Sino ham ushbu o'simlik barglaridan tayyorlangan damlama padagra, bod, sariq kasallik, jigar og'riqlarida o'ta muhim va shifobaxsh o'simlik deb tavsiya bergan. Senna barglari tarkibida qabziyatni davolovchi modda tutadi va bu modda ichak motorikasini yaxshilab, ichni bo'shashtiradi Organizmdan og'it metallarni quvib chiqaradi Ichakka xolesterin singishiga to'sqinlik qiladi. Ishtaha ochadi safroni haydaydi. Zaharlanishga va osteoxondrozga qarshi vosita hisoblanadi. Sharq tabobatida sennaning barglaridan glaukoma, konyuktivit, teri kasalliklarini davolashda ishlatiladi. Ammo ushbu o'simlikni iste'mol qilishda me'yorga e'tibor berish zarur. Agar doza oshirib yuborilsa, qorinda sanchiqsimon og'riq va meteorizm kuzatiladi. O'zMU Botanika bog'i sharoitida o'stirilgan Senna Alexandrina Mill o'simligining biologic xususiyatlari bo'yicha olingan natijalar Qashqadaryo viloyati sharoitida o'stirilgan o'simliklarga nisbatan rivojlanish tezligi 2 barobar sekin bo'lishini ko'rsatdi bu esa o'simlik o'sishi iqlim sharoitlariga bog'liq ekanligini ko'rsatadi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Berdiyev E.T, Xakimova M.X, Maxmudova G.B O'rmon dorivor o'simliklari. Toshkent, O'zRFA minitipografiyasi, 2016.
2. Xolmatov H.X, Qosimov A.U, „Dorivor o'simliklar lug'ati'' Toshkent 1992
4. 3. A. Jo'rayev "Xalq tabobati", Sharq nashriyoti, Toshkent. 2008-y. 622 b
7. O. Abdiyeva, L.Mamajonov Dorivor o'simliklar va ularni yig'ish. T. "TuronIqbol". 2006, 135 b.